

Ивана Чанчар

докторанд

Лексичко-синтаксичка средства за обележавање делова дана у Маријином јеванђељу

1. Увод

1.1. Предмет и циљ истраживања

Дато истраживање¹ базирано је на синтаксичкој и семантичко-прагматичкој анализи средстава којима се идентификују делови дана као двадесетчетворочасовног периода у *Маријином јеванђељу*, старословенском споменику за који се сматра да је најближи првобитном преводу четворојеванђеља. *Маријино јеванђеље* издао је Ватрослав Јагић 1883. године у Петербургу, а фототипско издање које је у овом раду коришћено издато је 1960. у Грацу.

Процеси мишљења у великом степену јесу метафорични, те се и у изражавању различитих сегмената дана, као апстрактне временске категорије, очекује знатан број метафора које су могуће управо зато што постоје у спознајном систему човека. Природа језика открива природу човековог ума, те тако и ширина спектра лексичко-синтаксичких средстава у сегментирању одређеног дела дана говори о степену важности који он заузима у човековом животу, о његовим културолошким, социолошким, психолошким и религијским оквирима.

Синодски превод *Новой завети* коришћен је при превођењу, а као ослонац у тумачењу и разумевању текста речник старословенског језика *Старославянский словарь* (у редакцији Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова).

1.2. Рачунање времена

Један дан је код Јевреја рачунат од заласка до заласка сунца, а не од поноћи до поноћи, како ми данас рачунамо. Ноћни део дана вероватно је такође дељен на сате, али се таква подела нигде не спомиње. Светли део двадесетчетворочасовног периода дељен је на 12 сати у новозаветно време. Јеванђелиста Јован извештава да је суђење Исусу привођено крају у 6 сати (Јв, 19: 14), а Марко говори да је разапет у трећи сат (Мр, 15: 25). Јован пише своје јеванђеље кад је јеврејског рачунања времена давно нестало, са разарањем Храма и протеривањем и расејавањем Израиља по целом свету. Шести сат који он спомиње је шести сат по римском и нашем рачунању, шест сати ујутро. Марко пише своје јеванђеље негде око 60. г. после Христа у време кад с Јевреји још увек рачунали дан по свом начину рачунања, па је јеврејски трећи сат наших девет сати ујутро. Исус је дакле шибан, мучен и вођен на разапињање у периоду између 6 и 9 сати ујутро (Боровић, 1987: 504–505).

¹ Овај рад, настао под руководством проф. др Жарка Бошњаковића, представља део ширег испитивања историје српског језика у оквиру пројекта Историја српског језика (Евиденциони број: ОИ 178001), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Неједнаки сати Римљана само су на равнодневницу трајали један час, а иначе у зависности од годишњег доба трајао је од $\frac{1}{2}$ до $1\frac{1}{2}$ нашег сата. Крај шестог часа је целе године падао у подне (по нашем времену је то 12 сати). Повећавање или смањивање је износило месечно око 10 минута. Обрт је био у јуну и децембру. Увођење данашњег бројања сати са једнаким сатима које су Римљани познавали само за време равнодневица, повезано је са увођењем механичког часовника (Grotefend, 2006: 22–23).

Поимање дана, његовог почетка и краја у *Новом завету* засновано је на јеврејском рачунању времена, али исто тако бележи се и римски начин дељења ноћи у четири страже, а не у три (како би било по јеврејском рачунању). Римска стража смењивала се свака три часа, управо као и Иродови војници (Ракић, 2004: 225).

Дан који је почињао у зору, имао шести час у подне и био подељен на 12 часова, само се претпоставља у јеванђељима, али не постоји научна усаглашеност о томе како су рачунати дани код јеванђелиста у вези са последњим данима Христовим у Јерусалиму — или према јеврејском обичају (од заласка до заласка сунца), или према римској пракси (од поноћи до поноћи) (Ракић, 2004: 173).

У *Новом завету* говори се о трећем, седмом, деветом и једанаестом часу. Трећи, шести и девети час, тј. 9 сати ујутро, 12 сати у подне и 3 сата поподне били су време молитве.

Дани нису имали своја имена, већ су називани редним бројем, нпр. први дан недеље: *въ единнх же соботѣ сѣло рано приде на гробѣ* (Лк, 24: 1) (Ракић, 2004: 225).

2. Лексичко-синтаксичка средства за обележавање делова дана

Делови дана наводе се према јеврејском рачунању времена, од заласка до заласка сунца. Дан почиње и завршава се са заласком сунца, у тачки која је по вертикалној оси симетрична подневном, односно поноћном маркеру.

Најпре ће се издвојити лексичка и синтаксичка средства којима се идентификује целодневни, двадесетчетворочасовни период, те његова светла и тамна дванаесточасовна половина. Након тога следи лексички и синтаксички опис средстава којима се обележавају различити делови дана, почев од вечери, односно прве ноћне страже, све до истицања последњег светлог сата.

Гледано из перпективе теорије семантичких локализација, идентификација времена представља метафоризацију просторних односа. Простор као конкретна, физичка категорија служи као полазна тачка у процесу метафоризације. Тиме апстрактна категорија, као што је време, узима изразе просторних односа, односно адекватне предлошко-падежне конструкције, при чему је временска локализација, односно квантификација пресликавање физичког локализовања или одмеравања (Павловић, 2006: 116).

Осим предлошко-падежним конструкцијама које временски квалификују радњу предикације (генитив блокиран предлозима *отъ* и *до*, генитив са квантификатором, беспредлошки акузатив, акузатив блокирани предлогом *въ* и акузатив блокиран предлогом *овъ*, беспредлошки инструментал, беспредлошки локатив, локатив блокиран предлозима *въ* и *при*), делови дана могу бити исказани апсолутним дативом, активним партиципом презента, прилошким изразима, реченицама, именским делом предиката, имперсоналном конструкцијом и персонификованим субјектом.

2.1. Двдесетчетворочасовни период чине његова тамна и светла половина.

2.1.1. Лонгитудиналност у виду једне дневне целине може бити идентификована акузативном формом израза *днь и ношть* (3x):

а бѣ не идатъ ли сътворити цѣсти избѣраныхъ своихъ въпнищнихъ къ немюу день і ношть (Лк, 18: 7) А зар Бог неће одбранили избранике своје који му вапију дан и ноћ?

і спитъ і вѣстатъ ношть і дѣнь і сѣма прозвѣлатъ і растетъ ꙗкоже не вѣстъ онъ (Мр, 4: 27) И спава и устаје ноћу и дању, и сјеме ниче и расте, да он и не зна,

і въ ннж день і ношть въ гробѣхъ і въ горахъ бѣ (Мр, 5: 5) И стално ноћ и дан он бјеше у гробовима и по горама.

Када означава неколико дана, односно неколико двадесетчетворочасовних периода, дата конструкција везана је за одређени квантификатор, те добија форму генитива (3):

і пощъ са ѿ дѣни і ѿ ношци послѣдъ же възалѣка (Мт, 4: 2) И постивши дана четрдесет и ноћи четрдесет, напосѣтку огладње,

ꙗко бо бѣ нона въ чрѣвѣ китовѣ три дѣни і три ноци тако бждетъ сѣѣ ꙗвскы въ срѣци земли три дѣни і три ноци (Мт, 12: 40) Јер као што је Јона био у утроби китовој три дана и три ноћи, тако ће и Син Човјечији бити у срцу земље три дана и три ноћи².

2.1.2. Сама лексема дѣнь (4x) такође може имати значење двадесетчетворочасовног периода.

Једном је забележена у форми датива у склопу имперсоналне конструкције са безличним глаголом у 3. л. јд.:

довѣлетъ дѣни зѣлоба своѣ (Мт, 6: 34) Доста је сваком дану зла свога.

Уз лексему дѣнь такође се могу јавити одређени квантификатори (три, шести, ѿ) услед чега добија форму генитива:

многосродуѣж о народѣ ꙗко юже три дѣни присѣдатъ цѣнѣ і не идѣтъ чѣсо вѣсти (Мт, 15: 32) Жао ми је народа, јер већ три дана стоје код мене и немају шта јести,

і бытъ по шести дѣнѣ поѣтъ ѿ петра і иѣкова і нона брата его (Мт, 17: 1) И посліје шест дана узе Исус Петра и Јакова и Јована, брата његова,

ѿ дѣни искоушаемѣ днѣволоми і не вѣстъ ничѣсоже въ ты дѣни (Лк, 4: 2) И четрдесет дана куша га ѡво и не једе ништа у те дане.

Конструкција дѣнь и ношть идентификује двадесетчетворочасовни период истицањем оба његова дела, чиме се постиже снажнија експресивност у односу на једночлану лексичку јединицу дѣнь.

Лексема дѣнь може бити уже спецификована детерминаторима сѣботъны, сѣдъны, тъ / ты када представља лексички експонент акузативне конструкције са предлогом въ. Реч је о примарно номинативној конструкцији која се формално подударала са акузативом. По узору на локатив са предлогом въ који јесте падеж смештања у одређене оквири, примарни номинатив везује за себе поменути предлог и наизглед добија форму адлативне конструкције, о којој овде није реч. У прилог томе да није реч о адлативној конструкцији говоре и недирективни глаголи, које ове конструкције временски ближе квалификују:

въ дѣнь сѣботъны (1x), въ дѣнь сѣдъны (3x), въ тѣ дѣнь / въ ты дѣни (5x):

не достоѣше ли раздрѣшити еѣа отъ жды въ дѣнь сѣботъны (Лк, 13: 16) Не требаше ли је одријешити од ове свезе у дан суботни?;

обаче глѣѣж вамѣ тоуроѣд і сидоноу отърадѣнѣе бждетъ въ дѣнь сѣдъны неже вамѣ (Мт, 11: 22) Али вам кажем: Тиру и Сидону лакше ће бити у дан Суда него вама;

² У генитиву јединице (три дѣни) и генитиву множине именице дѣнь (ѿ дѣни) дошло је до аналошког ширења наставка *і промене за генитив јединице (-н уместо -е) и генитив множине (-ни уместо -ѣ) по којој се мења и именица ношть.

обаче глѣжь вадѣть ꙗко землн содомьскѣ отърадѣнѣе бѣдетъ въ день сѣдѣны неже вадѣть (Мт, 11: 24) Али вам кажем да ꙗе землѣи содомској лакше бити у дан Суда него теби,

глѣжь же вадѣть ꙗко всѣко слово праздѣно еже аще рекжѣть члѣбци вѣздѣдѣтъ о немѣ слово въ день сѣдѣны (Мт, 12: 36) А ја вам кажем, да ꙗе за сваку празну ријеч коју рекну људи дати одговор у дан Суда;

уъ тѣ день нѣма мѡе вѣпроснѣе (Јв, 16: 26) У онај дан ꙗете у име моје заискати

вѣстѣе же си друѡга родѣть же ꙗ пнлатѣ въ тѣ день съ сокоѡж (Лк, 23: 12) И у тај се дан помирише Пилат и Ирод меѡу собом,

и глѣ нѣмѣ въ тѣ день вѣтерѡу вѣвѣшоу прѣндѣмѣ на онѣ полѣ (Мр, 4: 35) И рече им у онај дан увече: Прѣѡимо на ону страну,

горѣ же непраздѣннѣмѣ ꙗ доѡаштнѣмѣ въ тѣ дѣни (Мт, 24: 19) А тешко трудницама и доѡиѣама у те дане,

ꙗ дѣнни искоѡшаемѣ днѣволомѣ ꙗ не вѣстѣ ничѣсоже въ тѣ дѣни (Лк, 4: 2) И четрдесет дана куша га ѡаво и не једе ништа у те дане.

2.2. Тамни гео дана. Тамну дванаесточасовну половину дана чине четири ноћне страже које се смеѡују на свака три сата. Заједно чине целину која се обележава лекемом ноћѣ. Формализација се остварује беспредлошким инструменталом 7 пута. Радња управне предикације се овде као објекат локализације *расѡросѡише* темпоралним оријентиром. Долази до модификације ове примарно директивне перлативне конструкције у директивно немаркирану контактност о чему сведочи њихова компатибилност са глаголима оба вида. Потенцијална процесуалност овде је петрифицирана у самој конструкцији, а не у контактности глагола и инструменталом идентификованог временског одсека (Павловић, 2006: 159.160):

повелн оубо оутвѣрдѣннѣ грѡбѣ до трѣтнѣго дѣне еда како пришедѣше оученици его нощнѣж оукрадѣтъ и рекжѣтъ людемѣмѣ вѣста отъ мртѡвѡхѣ (Мт, 27: 64) Зато заповѣди да се утврди грѡб до трећегѡ дана да не доѡу како ученици његови ноѡу, да га не украду и не кажу народу: Устаде из мртѡвѡх, рѣчѣте ꙗко оученици его нощѣж пришедѣше оукрадѣ ꙗ намѣ съпаштѣмѣ (Мт, 28: 13) Кажите: ученици његови доѡоше ноѡу и украдоше га док смо ми спавали,

ноштнѣж вѣдѡарѣаше са нѣходѣ вѣ горѣ нарицаемѣнѣ есеонѣ (Лк, 21: 37) Ноѡу излажаше и бѡрављаше на гори званој Маслинска,

съ прнде кѣ немѡу ноштнѣж (Јв, 3: 2) Он доѡе Исусу ноѡу,

глѣ кѣ нѣмѣ никодимѣ пришедѣ кѣ немѡу нощнѣж (Јв, 7: 50) Рече им Никодим, који му је долазио ноѡу,

аште ли кто ходитѣ ноштнѣж потѣкнетѣ са ꙗко нѣстѣ свѣта о немѣ (Јв, 11: 10) А ко иде ноѡу спотиче се, јер нема свѣтлости у њему,

прнде же ꙗ никодимѣ пришедѣ кѣ нѣмѣ ноштнѣж прѣждѣ (Јв, 19: 39) А доѡе и Никодим, који је прѡи пут долазио ноѡу Исусу.

Радња предикације (објекат локализације) смешта се у унутрашњост тамног дела дана при чему се одреѡује као радња њему симултана. Акузатив са предлогом вѣ овде доследно прате обавезни детерминатори тѣ или съ:

въ тѣ нощѣ бѣдетѣ дѣва на ложи единномѣ (Лк, 17: 34) У ону ноћ два ꙗе бити на једној постељи, ꙗ въ тѣ ноштѣ не ѡса ничѣсоже (Јв, 21: 3) И оне ноћи не ухватише ништа;

тѣгда глѣ нѣмѣ нѣ всн вѣ съблѡзннѣ са³ о днѣѣ въ съж нощѣ (Мт, 26: 31) Тада им рече Исус: Сви ꙗете се вѣ саблѡзнити о мене ову ноћ,

³ съблѡзнити са о комѣ, чѣмѣ *ѡсѡиѣи* у заблѡду у вези с неким; съблѡзнити са вѣ чѣмѣ *ѡсѡиѣи* у *тѣх* (СС, 1999: 637), у тексту би превод ове конструкције могао гласити: *ѡсумњаѣише* у мене.

адинѣ ꙗѣ ти ꙗко ты днѣсь въ сѣѣж ношть прѣжде даже вѣторницеѣж кокооть не възгласнѣтъ три краты отъвѣрѣши са мене (Мр, 14: 30) Заиста ти кажем: данас, ове ноћи, прије него што пијетао два пута заѣва, ти ћеш ме се три пута одрећи,

и ꙗѣ нѣѣ ꙗко всѣн сѣбѣлазните са о мене въ снѣж ношть (Мр, 14: 27) И рече им Исус: Сви ће те се ви саблазнити о мене ове ноћи,

безоумне въ сѣѣж ношъ дѣѣж твоѣж нстазаѣтъ отъ тебе (Лк, 12: 20) Безумниче, ове ноћи тражиће душу твоју од тебе.

Акузатив блокиран предлогом об јавља се 2 пута и овом се конструкцијом исказује у *ѣоку кої времена се нешѣо дешава* (Геродес, 1963: 346). Ова конструкција је семантички блиска слободном инструменталу. Предлогом об овде се уноси значење *све, цело, у ѣошѣуносѣи* упућујући на реч која следи — *ношть: целу ноћ, сву ноћ*⁴ (Цейтлин, 1996: 84–85):

наставниче об ношть вѣсѣж⁵ трождѣше са не ѣасолѣ нѣчесоже (Лк, 5: 5) Учителю, сву ноћ смо се трудили, и ништа не ухватисмо,

и бѣ об ношть въ молнтѣѣ бѣѣн (Лк, 6: 12) И проведе сву ноћ у молитви Богу.

Лексема *ношъ* може бити у форми номинатива као граматички субјекат (1х). У овом случају долази до персонификовања датог појма и метафоризације глагола које он за себе везује:

придеѣтъ ношъ егда никтоже не можеѣтъ дѣлати (Јв, 9: 4) Долази ноћ кад нико не може радити.

У виду реформулације лексеме *ношъ* јавља се временска реченица која такође идентификује тамни део дана описујући га као време када се не ради:

придеѣтъ ношъ егда никтоже не можеѣтъ дѣлати (Јв, 9: 4) Долази ноћ кад нико не може радити.

Лексичко средство за идентификовање ноћи у форми номинатива може заузмати место именског дела предиката (1х):

придеѣтъ же онѣ хлѣбѣ нзнде авне бѣ же ношть (Јв, 13: 30) А он узевши залогај одмах изиђе: а бјеше ноћ.

2.2.1. Период ѣрве ноћне сѣраже јесте *вече*, време *заласка сунца*, прелазни период између светлог дела дана и вечери, која по јеврејском рачунању времена јесте почетак наредног дана. Постоје различита граматичка и лексичка средства за изражавање овог дела дана од 6 до 9 сати увече.

Вече је, као и рана зора (четврта ноћна стража), гранично време у ком се додирују дан и ноћ, светло и тамно, старо и ново време (Раденковић, 1996: 174).

Апсолутни датив је најзаступљеније синтаксичко средство за идентификовање првог квартала тамног периода дана. Њега чине прилог *поздѣ* (као синоним, односно сродна реч овог прилога наводи се прилог *вѣѣрѣ* (СС, 1999: 113–114) и активни партицип претерита, односно презента глагола *бити* (*бывѣшоу, сѣшти*) и они заједно временски квалификују радњу предикације:

поздѣ же бывѣшоу пристѣпнѣша къ немоу оученици его (Мт, 14: 15) А пред вече приступише му ученици његови,

поздѣ же бывѣшоу еднѣн бѣ тоу (Мт, 14: 23) А наста вече и бијаше ондје сам,

поздѣ же бывѣшоу приде члѣкъ богатѣ отъ ариматѣѣѣ именеѣм носифѣ (Мт, 27: 57) А кад би увече, дође човјек богат из Ариматеје, по имену Јосиф,

⁴ Поред овога, овај предлог могао је да означава *крѣпање ѣо крују*. Исто тако значење овог предлога могло је бити *около, обилазећи, без ѣоѣа* што је исказано лексемом за коју је везан (Цейтлин, 1996: 84–87).

⁵ На овом месту предлошко-падежна конструкција за себе везује и заменицу чија је семантика блиска предлогу об. На овај начин долази до интензификације семантичког садржаја истакнуте предлошко-падежне форме.

и вѣннде въ ѿрѣмъ нѣтъ і въ цркви і съгладѣ въсе ПОЗДѢ ЮЖЕ СЖШТОУ ЧАСОУ⁶ нзнде въ витаннѣ възлака (Мр, 11: 11) И уѣ Исус у Јерусалим, и у храм; и промотривши све, кад би увече, изиѣ у Витанију са Дванаесторицом,

І ЮЖЕ ПОЗДѢ БЫВЪШЮ понеже еѣ параскевѣнн пасцѣ еже естѣ къ соботѣ (Мр, 15: 42) И кад веѣ би увече, јер бијаше петак, то јест очи суботе,

СЖШТИ ЖЕ ПОЗДѢ въ тѣ день въ єдннѣ соботѣ (Јв, 20: 19) А кад би увече онога првога дана седмице, ПОЗДѢ ЖЕ БЫВЪШЮ егда захождаше слъннце приношаахъ къ немоу въса неджжъныѣ і еѣсъныѣ (Мр, 1: 32) А кад би увече, пошто сунце заѣ, доношаху к њему све болеснике и дѣсомучнике.⁷

Апсолутни датив формирају именице *вечерѣ* и *вечера* са активним партиципом претерита глагола быти (*вечероу бывъшю*, *вечери бывъши*), именица *слъннце* са активним партиципом презентѣ глагола *заходити* (*заходяштю слъннцоу*), односно прилог *вечерѣ* у конструкции са активним партиципом презентѣ глагола *быти* (*вечерѣ сжшоу*):

Вечероу же бывъшю гѣа гѣѣ винограда къ пристаѣннкоу своемоу (Мт, 20: 8) А кад би вече, рече господар винограда приставу својему,

Вечероу же бывъшюу възлеже съ обѣма на десѣте оученикома (Мт, 26: 20) А кад би вече, сједе за трпезу са Дванаесторицом ученика,

І вечероу бывъшюу еѣ кораѣкъ по срѣдѣ мору а съ єдннѣ на земн (Мр, 6: 47) И кад наста вече, бијаше лаѣа насред мора, а он сам на копну,

І вечероу бывъшюу приде съ обѣма на десѣте (Мр, 14: 17) И кад би вече, доѣе са Дванаесторицом, и гѣа нѣлъ въ тѣ день вечероу бывъшюу прѣндѣмъ на онѣ полѣ (Мр, 4: 35) И рече им у онај дан кад наста вече: Прѣѣимо на ону страну;

І вечери бывъши днѣвоу юже възложшюу въ срѣце нюдѣ симоновоу искарнотѣскоу да н прѣдастѣ (Јв, 13: 2) И кад би вечера, пошто ѣаво веѣ дѣеше метнуу у срце Јуди Симонову Искаринотском да га изда;

Заходяштю же слъннцоу вѣсн єанко нѣлѣахъ болашѣма неджгы разлнчѣны привождаахъ ѣа къ немоу (Лк, 4: 40) А када захоѣаше сунце, сви који имаѣаху болеснике од различннх болести довоѣаху их њему;

онѣ же отвѣѣаѣавъ рече нѣлъ вечерѣ сжшоу гѣте ведро чрѣмъноуетѣ са небо (Мт, 16: 2) А он одговарајући рече им: Увече говорите: биѣе ведро, јер је небо црвено.

Самостални прилог *вечерѣ* једном идентификује време прве ноћне страже:

вѣднѣте оубо не вѣсте во когда гѣ домоу придеѣтъ вечерѣ лн въ полоу ноци лн въ кокотоглашеннє лн оустро (Мр, 13: 35) Стражите, дакле, јер не знате када ће доѣи господар куѣе: увече или у поноћи или у пој пијетлова или ујутру.

У идентификовању вечери, односно заласка сунца, јавља се и акузатив блокиран предлогом *въ*. Ова конструкција упућује на унутрашње преклапање објекта локализације (радѣе управне предикације) и локализатора (временског периода), што целокупном контексту даје обележје симултаности (Павловић, 2006: 141–146). Глаголи које ове темпоралне конструкције квалификују имају компоненту директивности.

Као лексички експоненти адлативних конструкција јављају се изрази *вечерѣ соботѣны* (1х) и *годѣ вечера* (1х)⁸:

⁶ Дата конструкција апсолутног датива осим прилога *rozdu* укључује у себе и именицу *zax* што не утиче на семантику конструкције, већ на њену експресивност.

⁷ У последњем примеру (Мр, 1: 32) одмах после форме апсолутног датива јавља се његова реформулација — *egda zahoda[da]e slxnqce*. На овај начин се вече ближе одређује као део сегмент дана у ком *slxnqce zahoditx*.

⁸ *годѣ* 1. време **въ тѣ годѣ*, *въ то годѣ* у то време, тада, 2. година, 3. празник, 4. са инфинитивом у саставу предиката — време (СС, 1999: 173), *годѣ вечера* — време вечере.

ВЪ ВЕЧЕРЪ ЖЕ СОБОТЪНЫ свнтаиѣши въ прѣѣжъ соботѣ прѣде марнѣ магдалиннѣ и друугаѣ марнѣ видѣтъ гроба (Мт, 28: 1) А пошто мину субота, на освитку првог дана недеље дођоше Марија Магдалина и друга Марија да осмотре гроб⁹;

и послаа рабѣ свон ВЪ ГОДЪ ВЕЧЕРА рѣшити зѣванымѣ градѣте (Лк, 14: 17) И у врѣеме вечере, посла слугу својега да каже званицама: Дођите.

На једном месту јавља се локатив блокиран предлогом *при*, а у функцији лексичког експонента налази се именица *вечерѣ*. Радња управне предикације као објекат локализације у контакту је са оријентиром (појмом који на индиректан начин указује на временски период) и на тај начин се квалификује симултанашћу (Павловић, 2006: 156):

облашн съ нама ꙗко при вечерѣ естъ и прѣклонилъ сѧ естъ юже день (Лк, 24: 29) Остани с нама, јер близу је вече и дан је нагнуо.

Осим апсолутног датива, прилога и предлошко-падежних конструкција, вече, као део дана, може бити идентификовано реченицом која квалификује радњу управне предикације смештањем у дати временски период (егда *захождаше слънѣце*, и ꙗко *поздѣ бысть*, и тѣма *бысть*, прѣклонилъ сѧ естъ *день*, *днь* *начатъ* прѣкланѣти сѧ).

Поред глагола *быти* у значењу *настигаѣти* уз који се увек јавља лексема која означава време заласка сунца *поздѣ* (2х) и *тѣма* (1х), срећу се и глаголи који већ својом семантиком упућују на пролазност, нестајање: *заходити* (1х), прѣкланѣти сѧ (2х)¹⁰ и тада именице уз које се ови глаголи јављају могу бити неутралног карактера у погледу присуства компоненте светлости, односно таме (*днь* (2х)) или управо својом семантиком упућују на светлост (*слънѣце* (1х)) на чије нестајање или слабљење упућује глагол одговарајуће семантике:

ꙗко поздѣ бысть исхождаше вонъ изъ града (Мр, 11: 19) И кад би увече, изиђе изван града¹¹,

ꙗко поздѣ бысть сннндѧ оученици его на море (Јв, 6: 16) Када пак наста вече, сиђоше ученици његови на море,

и тѣма абне бысть и не оу еѣ пришелъ къ нимѣ нѣ (Јв, 6: 17) И већ бјеше пао мрак, а Исус не бјеше дошао к њима;

облашн съ нама ꙗко при вечерѣ естъ и прѣклонилъ сѧ естъ юже день (Лк, 24: 29) Остани с нама, јер је дан нагнуо и близу је вече,

днь же начатъ прѣкланѣти сѧ (Лк, 9: 12) А дан стаде нагињати;

поздѣ же быбѣшо егда захождаше слънѣце приношадохъ къ нему всѧ недѣжъныѧ и бѣсъныѧ (Мр, 1: 32) А кад би увече, пошто сунце зађе, доношаху к њему све болеснике и бјесомучнике.

Глаголи *заходити*, прѣкланѣти сѧ са примарним значењем просторног кретања метафоризацијом прелазе у сферу апстрактнијег поимања: *сунце залази*, *дан се наињѣ*, *сиушѣа*. Спустање, нагињање представља измештање из првобитног управљеног положаја који је пандан дневној активности и динамичности, док је пандан спуштању стање благе клонулости и преласка у домен статичности. На овај начин светли део дана може бити изједначен са активним периодом, а вече, односно ноћ са периодом пасивног бивствовања. Када се *дан наињѣ* и *сунце залази*, период активног деловања постепено прелази у стање снижене активности и приближава се периоду који је у окриљу таме и у ком делују друге силе.

⁹ Наведени пример јасно показује да вече једног дана директно указује на то да је тај дан прошао.

¹⁰ прѣкланѣти *саињѣаѣти*, *наињѣаѣти*, *сиушѣаѣти*, *прѣкланѣти сѧ *саињѣаѣти се*, *наињѣаѣти се*, *сиушѣаѣти се*, прен. *днь же начатъ прѣкланѣти сѧ* (СС, 1999: 542–543).

¹¹ Стих се може превести: И кад наста вече, изађе изван града (Мр, 11: 19).

Треба истаћи да се у идентификовању прве ноћне страже израз *стража пръбава* ниједном не бележи, за разлику од преостале три страже које бивају денотиране редним бројевима. Узрок је вероватно у томе што се важност придаје првом таласу ишчезавања светлости, стишавању, смени светлог тамним, активног неактивним, а не бројању и редоследу стражи.

2.2.2. *Друја ноћна сѝража* јесте период од 9 сати увече до поноћи. Овај део ноћи идентификује се изразом *стража вѝторѝа*¹² у форми акузатива блокираног предлогом *вѝ* (1х):

любо во вѝторѝѝхъ любо вѝ третнѝхъ стражѝхъ приндѝтъ обрацѝтъ тако (Лк, 12: 38) И ако дође у другу стражу, и у трећу стражу дође,и нађе их тако.

2.2.3. *Трећа ноћна сѝража* (стража третниѝ) јесте најкомплекснији сегмент ноћног периода. Обухвата време поноћи, потом период глувог доба ноћи (од поноћи до 2 сата ујутро), као и период од 2 до 3 сата ујутро, тј. период првог оглашавања петлова.

Акузатив блокиран предлогом *вѝ* праћен детерминатором идентификује једном трећу ноћну стражу смештајући радњу управне предикације у њену унутрашњост:

любо во вѝторѝѝхъ любо вѝ третнѝхъ стражѝхъ приндѝтъ обрацѝтъ тако (Лк, 12: 38) И ако дође у другу стражу, и у трећу стражу дође,и нађе их тако.

Поноћ. Беспредлошким локативом (2х) и локативом блокираним предлогом *вѝ* (1х) идентификује се поноћ (пољѝ ноци) као временски интервал који дели другу и трећу ноћну стражу.

къто отѝ вѝасѝ нѝмѝтъѝ дроугѝѝ ѝ ндѝтъѝ къ нѝмѝлоу полоу ношѝти ѝ рѝтетѝтъѝ еѝмоу дроуѝѝѝ даждѝ ѝнѝ вѝ занѝмѝѝ три хлѝбѝы (Лк, 11: 5) Који од вас има пријатеља и отиде му у поноћ и рече му: Пријатељу, дај ми три хљеба у зајам,

полоу ношѝти ѝѝ вѝплаѝ вѝстѝтъ (Мт, 25: 6) А у поноћи стаде вика;

вѝднѝте оубо не вѝстѝте во когда ѝѝ домоу приндѝтъѝ вѝетѝрѝ ѝнѝ вѝ полоу ноци ѝнѝ вѝ кокотоголашеннѝ ѝнѝ оуѝтро (Мр, 13: 35) Стражите, дакле, јер не знате када ће доћи господар куће: увече или у поноћи или у пој пијетлова или ујутру.

Поноћ је време када наступа власт таме и влада тишина, али и тада човек мора бити спреман да пружи руку пријатељу. Чак и када сви спавају, треба бити на опрезу, слушкивати и *сѝражиѝти* јер ће можда баш тада Исус доћи.

Глуво доба ноћи. Светлост и сјај везују се за позитивне особине, а тама за негативне, те се и различите лексеме које денотирају ова значења метафоризују на одговарајући начин. Ова појмовна дистинкција и вредносни карактер засновани су на физичком искуству. Светлост је услов вида као најважнијег човековог чула спознаје света. Вид омогућује перцепцију околине, тиме је и услов за елементарни опстанак, док је тама супротна томе (Грковић-Мејѝдор, 2008: 56–57). Светлост је често и метафора ума, интелигенције, а тама као опозит указује на одсуство мишљења и свесног доношења одлука. То је период када се не чује ни кукурикање петлова, период када је човек подложен спољашњим негативним утицајима глувог доба, односно треће ноћне страже по римском дељењу ноћи.

Светлост пружа сигурност и слободу чије границе тама сужава и своди их на минимум. Човек је тада биће везаних руку, ограничене слободе мишљења и дело-

¹² стража 1. стража, 2. време између смена стража (као мера времена). Варијанте *стражѝба* *стражѝда* се не јављају у Маријином јеванђељу, већ се јављају у Синајском псалтиру и Супрасајском зборнику (СС, 1999: 627).

вања, биће које не управља својим поступцима јер се налази под апсолутном влашћу таме два сат. Оглашавање петла обележава крај глувог доба и доноси овоземаљске звукове који човеку пружају осећај безбедности и власти над самим собом, односно својим мислима и поступцима. У том периоду се Петар одрекао Исуса иако је то сматрао немогућим: онъ же рече доу гѣ съ тобоѣж готовъ есмѣ і въ темьнницѣ і въ съдѣртѣ нти (Лк, 22: 33). Деси́ло се као што је Исус рекао: не възгласитѣ коко́тъ дньсь дондеже трн краты отъврѣжеші са мене вѣдѣти (Лк, 22: 34). Петар га се три пута одрекао вођен влашћу таме.

Постоје различита лексичко-синтаксичка средства за обележавање глувог доба ноћи, тј. периода од поноћи до два сата ујутро.

Глуво доба ноћи може идентификовати реченица: (прѣжде даже) коко́тъ не възгласитѣ (6х):

адинъ гѣж текѣ ѣко въ съж ноцѣ прѣжде даже коко́тъ не възгласитѣ трн краты отъврѣжеші са мене (Мт, 26: 34) Заиста ти кажем: Ноћас, прије него пијетао запјева, три пута ћеш ме се одрећи,

прѣжде даже коко́тъ не възгласитѣ трн краты отъврѣжеші са мене (Мт, 26: 75) Док пијетао не запјева, три пута ћеш ме се одрећи,

прѣжде даже коко́тъ не възгласитѣ двѣа краты отъврѣжеші са мене трн краты і начатѣ плакати са (Мр, 14: 72) Прије но што пијетао два пута запјева, три пута ћеш ме се одрећи. И стаде плакати,

прѣжде даже не възгласитѣ коко́тъ трн краты отъврѣжеші са мене (Лк, 22: 61) Прије него што пијетао запјева одрећи ћеш ме се трипут,

прѣжде даже вѣторицеѣж коко́тъ не възгласитѣ трн краты отъврѣжеші са мене (Мр, 14: 30) Прије него што пијетао два пута запјева, ти ћеш ме се три пута одрећи,

адинъ адни гѣж текѣ не възгласитѣ коко́тъ дондеже отъврѣжеші са мене трн краты (Јв, 13: 38) Заиста, заиста ти кажем: неће пијетао запјевати док ме се трипут не одрекнеш,

не възгласитѣ коко́тъ дньсь дондеже трн краты отъврѣжеші са мене вѣдѣти (Лк, 22: 34) Неће данас запјевати пијетао док се трипут не одречеш да ме познајеш.

На дати период ноћи упућује именица област *власѣи* праћена обавезним детерминатором *тъмнаѣ* (1х) као именски део предиката. Реч је о времену Јудине издаје Исуса, после чега ускоро следи и Петрово одрицање:

нѣ съ естѣ ваша годнна і областъ тъмнаѣ (Лк, 22: 53) Али ово је ваш час и власт таме.

Петтао (коко́тъ, коуѣрѣ) јесте соларни и хтонски симбол коме се придаје важна улога код многих народа. Својим певањем он дели чисто и нечисто време ноћи и одгони нечисту силу. Он раздваја два различито обележена времена. Глас петла има улогу стварања осе *земља–небо*, која се може упоредити са дрветом света. Тиме се успоставља исконски ред који је постигнут у сакрално време првостварања. Петтао у завршницама басми описује место где се тера нечиста сила. Најчешће обележје таквог места јесте одсуство било каквог гласа, у првом реду кукурикања петла или лавежа паса (Раденковић, 1996: 115).

Нечиста дешавања и дела везују се за период глувог доба које траје од поноћи до 2 сата. У том периоду који предстваља *власѣи ѡаме* човек се лакше одлучује на издају, превару или какву другу нечасну радњу. Не чују се овоземаљски гласови, а власт таме преузима на себе одговорност за нечасна дела која људи тада чине.

Када петтао запева престаје власт таме и наставља се ноћ у којој је човек биће које несметано расућује и има власт над својим поступцима. **Оглашавање петла** представља корак ближе јутру, последњи сат треће ноћне страже, почетак четвр-

те и идентификује се реченицом у којој је *кокоџь*, односно *коуџь* агенс радње *вџгласн-*снн, односно *вџспѣтн*:

тогда начатџь ротитн сѧ 1 клатн сѧ ѣко не знаџь чѧѣка 1 агне *кокоџь вџгласн* (Мт, 26: 74) Тада се поче преклињати и клети да не зна тога човјека. И одмах запјева пијетао,

пакы же петрџь отџврџе сѧ 1 агне *коуџь вџгласн* (Јв, 18: 27) Онда се Петар опет одрече; и одмах пијетао запјева,

1 нздѧе конџ на прѣдѧдворне 1 *кокоџь вџспѧџь* (Мр, 14: 68) И изиџе напоџе у предње двориште, и пијетао запјева,

1 вџторнцевџ *кокоџь вџспѣџь* 1 подѧнџ петрџь гѧѧ нџе рече емоу нѣџ (Мр, 14: 72) И по други пут запјева пијетао. И сџети се Петар ријечи што му рече Исус.

Интралокациона адлативна конструкција у којој је *кокоџьгласненне ѡевање ѡейѡ-*ва лексички експонент (1x) означава такође крај глувог доба, период од 2 до 3 ујутро и еквивалентна је семантички реченици у којој је *ѡейѡао* агенс радње *ѡѧлашавѧа, кукурукаѧа*:

вѧднѧе оуџо не вѣсте бо когда гѣ домоу придеџь вѣтерџь ан вѣ полоу ноџи *ан вѣ кокоџьгласненне* (Мр, 13: 35) Стражите, дакле, јер не знате када ће доћи господар куће: увече или у поноћи или у пој пијетлова.

2.2.4. Период чѣѡврѡе ноѡне сѡраже (страџа четвѡртаѧа) јесте гранични период ноѡи и јутра. То је време уочи изласка сунца, те се овај део дана идентификује и лексемама са значењем раног јутра, када сунце још није изашло.

Четвѡрта ноѡна страџа падала је од 3 до 6 сати ујутро. Вероватно је деѧена и на сате, али због недостатка неког сигурнијег природног мерила, вероватно није била толико распрострањена, па се зато ни не спомиње у Библији (Боровиѧ, 1987: 505).

Форма акузатива блокираног предлогом вѣ јавѧа се једном смештајуѡи радњу управне предикације у унутрашњост локализатора:

вѣ *четвѡртџѧџь же страџѧь ноџи* нде кѣ нндѧь нѣџ хода по морю (Мт, 14: 25) А у четвѡрту страџу ноѡи отиде к њима Исус ходеѡи по мору.

Локатив блокиран предлогом *пн* указује на протоспацијалну темпоралну локализацију где је радња управне предикације у контакту са оријентиром. Ову екстерну контактност објекта локализације са оријентиром одсликава сам предлог који заједно са недирективним падежом радњу управне предикације квалификује као симултану са временским периодом у односу на који се позиционира (Павловиѧ, 2006: 156):

1 *пн четвѡртѧѧь страџи ноџѧѧѧь* приде кѣ нндѧь по морю хода (Мр, 6: 48) И око четвѡрте страџе ноѡне доѧе к њима идуѡи по мору.

Прилошким изразом *за оутра* (3x)¹³ означава се сегмент дана који претходи јутру, рано јутро пре изласка сунца:

вѣскрѣсь же нѣџ *за оутра* вѣ прѣвѧь соботѣ ѣвн сѧ прѣѧде марин магдалинн (Мр, 16: 9) А Исус, васкрснувши рано у први дан недејеѧе, јави се најприје Марији Магдалини,

кѣ едннџ же соботѧь марнѣ магдалинн приде *за оутра* еште сѧштн тѧѧѧь на гробѣ 1 видѣ каменѣ вѧзѧѧь отџ гроба (Јв, 20: 1) А у први дан седмице доѧе Марија Магдалина на гроб рано, док још бјеше мрак, и видје да је камен дигнут са гроба,

1 *сѣло за оутра* вѣ едннџ соботѣ приде на гробѣ вѣснѣвѧѧю слѧњѧю (Мр, 16: 2) И врло рано у први дан недејеѧе доѧоше на гроб око изласка сунца.

¹³ Фонетска варијанта *заоутра* среѧе се у *Синајском ѡсалѧиру*, а у *Маријином јеванѧељу* не (Сс, 1999: 752).

Лексичка јединица за оутра јавља се и као именски део предиката (1x):

бѣ же за оутра і тн не вѣннѣжъ вѣ притворѣ (Јв, 18: 28) А бјеше рано јутро, и они не уђоше у судницу.

Прилог рано узначењу *ујутро рано*, *ѿре свиѣтања* јавља се два пута:

сѣло рано прѣдѣ на гробѣ (Лк, 24: 1) Дођоше врло рано на гроб,

цѣ і жены єднны отѣ насѣ оужаснша ны вывѣша рано оу гроба (Лк, 24: 22) А запрепастише нас и неке жене између нас које су биле рано на гробу.

Прилошки израз коупно оутро у значењу *рано ујутро* означава почетни део јутра пре изласка сунца, тј. период четврте ноћне страже:

подобно етсѣ цѣствне небескоє тѣлвоу домовнтоу нже нздѣ коупно оутро нагѣтѣ делѣтелѣ вноградоу своємоу (Мт, 20: 1) Јер је Царство небеско слично човјеку домаћину који ујутру рано изиђе да најми посленике у виноград свој.

Именица *пробрѣзгѣ* у форми датива заједно са прилогом сѣло формира прилошки израз у значењу *иочейѣк свиѣтања, зора*. Као сродне речи наводе се *зора*, *рано*, *оутро* (СС, 1999: 518). У синодском преводу *Новой заветѣ* наведена конструкција преводи се *ујутро ѿрије зоре* што говори у прилог томе да као и *за оутра* и *рано* ова лексема означава период непосредно пре изласка сунца, односно период четврте ноћне страже:

и ютро пробрѣзгоу сѣло вѣстѣкѣ нздѣ нсѣ і ндѣ вѣ пусто мѣсто (Мр, 1: 35) А ујутро прије зоре уставши изиђе, и отиде на пусто мјесто¹⁴.

На два места јавља се форма апсолутног датива којом се радња предикације квалификује смештањем у период раног јутра, пре изласка сунца:

вѣ єдннѣ же советѣ марнѣ магдалинн прѣдѣ за оутра еште сѣштн тѣцѣ на гробѣ і видѣ каменѣ вѣзѣтѣ отѣ гроба (Јв, 20: 1) А у први дан седмице дође Марија Магдалина на гроб рано, док још бјеше мрак, и видје да је камен дигнут са гроба,

і сѣло за оутра вѣ єдннѣ советѣ прѣдѣ на гробѣ вѣснѣвѣшио слѣннцю (Мр, 16: 2) И врло рано у први дан недјеље дођоше на гроб око изласка сунца¹⁵;

Глагол свитати *свиѣтаѣи* у форми активног партиципа презентѣ кондензује временску реченицу и при том упућује на радњу симултану са главном радњом. Ова конструкција означава такође период раног јутра, зоре:

свѣтаѣши вѣ прѣвѣж советѣ прѣдѣ марнѣ магдалинн і другоѣ марнѣ видѣтѣ гроба (Мт, 28: 1) На освитѣ првог дана недјеље, дођоше Марија Магдалина и друга Марија да осмотре гроб.

2.3. *Свейли део дана.* Осим значења двадесетчетворочасовног периода, дѣнь може имати значење светлог дванаесточасовног дела дана (дѣвѣ лн на десѣте годннѣ єсте вѣ дѣнн, Јв, 11: 9). Светлост као симбол дана, јесте период у ком је човек сигуран и заштићен, за разлику од таме, ноћи.

Смештањем у ову половину дана радња се временски ближе квалификује локативом блокираним предлогом вѣ када је у својству лексичког експонента лексема дѣнь. Локатив блокиран предлогом вѣ јесте маркер *индирективне инѣралокали-*

¹⁴ Именица *пробрѣзгѣ* у форми датива експлицира прилошки садржај у значењу *иочейѣк свиѣтања, зора*. Као сродне речи наводе се *зора*, *рано*, *оутро* (СС, 1999: 518). У синодском преводу *Новой заветѣ* наведена конструкција преводи се *ујутро ѿрије зоре* што говори у прилог томе да као и *за оутра* и *рано* ова лексема означава период непосредно пре изласка сунца, односно период четврте ноћне страже.

¹⁵ Апсолутни датив у стиховима Јв, 20: 1 и Мр, 16: 2 представља реформулацију прилошког израза *outra* који му претходи.

зацџије¹⁶. Транспонованџем у апстрактнију сферу темпоралности датом протоспацијалном конструкцијом радња управне предикације смешта се у унутрашњост локализатора и тиме добија обележје симултаности:

џЕ ДѢВѢ ЛН НА ДЕСАТЕ ГОДИНѢ ЕСТЕ ВЪ ДѢНИИ¹⁷ АШТЕ КТО ХОДИТѢ ВЪ ДѢНЕ НЕ ПОТЪКНЕТѢ СѢ ЂКО СВѢТѢ ДН-РА СЕГО ВИДИТѢ (Јв, 11: 9) Није ли дванаест часова у дану? Ко дању иде не спотиче се, јер види свјетлост овога свијета.

џЕ ДѢВѢ ЛН НА ДЕСАТЕ ГОДИНѢ ЕСТЕ ВЪ ДѢНИ АШТЕ КТО ХОДИТѢ ВЪ ДѢНЕ НЕ ПОТЪКНЕТѢ СѢ ЂКО СВѢТѢ ДН-РА СЕГО ВИДИТѢ (Јв, 11: 9) Није ли дванаест часова у дану? Ко дању иде не спотиче се, јер види свјетлост овога свијета,

ВѢ ЖЕ ВЪ ДѢНЕ ОУТРА ВЪ ЦРѢВѢ (Лк, 21: 37) А бијаше он дању у храму и учаше.

Светли део дана може бити идентификован реченицом:

џЕНѢ ПОДОБААТѢ ДѢЛАТН ДѢЛА ПОСЛАВѢШААГО џА ДОНДЕЖЕ ДЕНЬ ЕСТЬ (Јв, 9: 4) Мени ваља чинити дјела Онога који ме посла, док је дан.

Лексема свѢТѢ примарно указује на светлост коју човек физички перцепира, односно на дан као светли део двадесетчетворочасовног периода. То је време неометане физичке спознаје, време у ком је човек под окриљем светлости безбедан, јер је његовом чулу вида доступно оно што га окружује и што може бити потенцијална опасност. *Физичка свѢТЛОСТ* процесом метафоризације шири своје значење ка апстрактнијем нивоу *осећаја сигурности, истине, љравде, вере*. Паралела између значења дана као физичке светлости која човеку пружа осећај сигурности и светлости у апстрактнијем, метафоризованом значењу вере, истине види се у наведеним стиховима: џЕНѢ ПОДОБААТѢ ДѢЛАТН ДѢЛА ПОСЛАВѢШААГО џА ДОНДЕЖЕ ДЕНЬ ЕСТЬ (Јв, 9: 4) и ЕШТЕ ВЪ џАЛО ВРЕМѢ СВѢТѢ ВЪ ВАСѢ ЕСТЬ ХОДИТЕ ДОНДЕЖЕ СВѢТѢ НИДАТЕ (Јв, 12: 35).

Лексема дѢНѢ јавља се и у акузативу који је блокиран обавезним детерминатором *вѢСѢ*. Светли део дана јесте период у ком је човек активан и заокупљен послом, те је стога лексема дѢНѢ овде идентификатор светлог дела дана:

џТО СТОИТЕ СѢДЕ ВѢСѢ ДЕНЬ ПРАЗДНИИ (Мт, 20: 6) Што стојите овдје цијели дан беспослени?

Док се лексема дѢНѢ јавља и као идентификатор двадесетчетворочасовног периода и светлог дела дана, израз *вѢСѢ ДЕНЬ* има значење само оног дела дана у ком је човек активан, без обзира на семантику детерминатора *вѢСѢ*.

Светли део дана обухвата јутро, подне и поподневни период.

2.3.1. Јуџро. Не постоји оштра граница између четврте ноћне страже и јутра. Може се рећи да је четврта ноћна стража време у чијим границама истовремено престаје ноћ и рађа се јутро. Почине тамо где још увек траје четврта ноћна стража, око шест сати ујутро и траје до молитве у подне. Постоји неколико лексичких и синтаксичких средстава којима се овај сегмент дана изражава.

Лексема *оутро* се у СС наводи под две одреднице, као именица *оутро* у значењу *јуџро* и као прилог *оутро* са два значења *јуџро* и *суџра, следећеј дана* (СС, 1999: 753). У следећим ексцерпираним примерима прилог *оутро* има значење *јуџро*:

Н ЈУТРО ДѢНЕСѢ ЗИДЕНѢ ЧРѢВѢНОУЕТѢ БО СѢ ДРАСЕЛОУТА НѢО (Мт, 16: 3) И ујутру: данас ће бити непогода, јер је небо црвено и мутно,

ЈУТРО ЖЕ ВЪЗВРАЩѢ СѢ ВЪ ГРАДѢ ВЪЗАЛКА (Мт, 21: 18) А ујутру враћајући се у град огладње,

І џИДО ХОДАШТЕ ЈУТРО ВИДЕША СМОКОВНИЦѢ ОУСЪХѢШѢ НС КОРЕНѢ (Мр, 11: 20) А ујутру пролазећи видјеше смокву гдје се осушила из коријена,

¹⁶ Термин преузет од Слободана Павловића (2006: 115–193).

¹⁷ У датом примеру долази до аналошког ширења наставка –н према локативу *и промене.

јутро же пакы прнде вь црѣкѣ (Јв, 8: 2) И ујутру опет дође у храм, бѣдите оубо не вѣсте бо когдѣ гѣ долюу прндегь вьсегь ли вь полоу ноци ли вь кокоотоглашенне ли оутро (Мр, 13: 35) Стражите, дакле, јер не знате када ће доћи господар куће: увече или у поноћи или у пој пијетлова или ујутру.

Тамо где је оутро именица јавља се у конструкцији апсолутног датива са глаголом быти у форми активног партиципа претерита (2х) формирајући значење временске симултаности:

јутроу же быкѣшоу сѣвѣгь сѣтворнша вьси архнерен і старьци людьсци на нѣа ѣко оубити и (Мт, 27: 1) А кад би јутро, учинише вијеће сви првосвештеници и старјешине народа против Исуса да га погубе,

оутро же авне быкѣшо ста нѣ при вѣрѣсѣ (Јв, 21: 4) А кад већ настаде јутро, стајаше Исус на обали. Прилог оутрѣн у СС бележи се у значењу *сујера* и *ујутро* (СС, 1999: 753), а у ексцерипраном примеру има значење *ујутро*:

і авне на оутрѣн сѣвѣгь сѣтворше архнерен і старьци і кьнижѣнники і вьсѣ сьнедѣ (Мр, 15: 1) И одмах ујутро учинише вијеће првосвештеници са старјешинама и књижевницима, и сав Синедрион.

годнна третна тѣрѣћи час (2х) по јеврејском рачунању времена јесте трећи час од изласка сунца, време друге јутарње молитве, односно по нашем рачунању времена — девет сати ујутро¹⁸. Формализује се акузативом блокираним предлогом вь:

і ншедѣ вь третнѣ годннѣ видѣ нны на трѣжнѣи стоѣща праздѣны (Мт, 20: 3) И изишавши око трећегѣ часа видје друге гдје стоје на тргу беспослени.

У Јеванђељу по Јовану део јутарњег периода јесте годнна шестаа (6 сати ујутро, 2х), годнна седьмаа (7 сати ујутро, 1х) и годнна девѣтаа (9 сати ујутро, 1х), јер је код њега присутно римско рачунање времена. Одређени јутарњи временски интервал може бити именски део предиката:

годнна вѣ ѣко шестаа (Јв, 4: 6) Бјеше око шестогѣ часа,

вѣ же параскѣвѣнни пасѣѣ годнна вѣ ѣко шестаа (Јв, 19: 14) А бјеше петак уочи Пасхе, око шестогѣ часа;

годнна вѣ ѣко деѣѣтаѣ (Јв, 1: 40) А бијаше око деветогѣ часа,

вѣ же годнна третнѣа и пропаса и (Мр, 15: 25) А бијаше час трећи, и разапеше га.

Временски интервал може бити формализован акузативном конструкцијом са предлогом вь чиме се успоставља временска симултаност са радњом управне предикације:

вѣтера вь годннѣ седьмѣѣ остави і огнь (Јв, 4: 52) Јуче у седми час пусти га грозница.

Љубинко Раденковић истиче да управо непарни бројеви имају најважнију улогу у обредима и обичајима, а посебно бројеви: три, седам и девет. Старо индоевропско друштво почивало је на троделној подели: свештеници, војници, произвођачи, али је исто тако на троделности био изграђен и религијско-митолошки систем. Број *три* представља идеални модел сваког процеса који претпоставља три етапе: стварање, развитак, нестајање (почетак, средина, крај). Он је постао синоним сваке жељене промене (Раденковић, 1996: 333–336).

Истицање трећег часа пандан је нестајању ком претходе стварање и развитак, те везивање разапинења за трећи час носи са собом и истакнуту симболичку вредност.¹⁹

¹⁸ годнна 1. време (пример Лк, 22: 53: нѣ сѣ егь ваша годнна і областѣ тѣдѣнѣ), 2. час, сат (јединица времена) — значење у наведеним примерима, 3. годнна вѣдѣне — доба године. Као сродне речи наводе се вѣдѣма, годѣ, часѣ, али у *Маријином јеванђељу* у значењу час, сат јавља се само годнна (СС, 1999: 173).

¹⁹ Осим времена, број три обележава и простор — архаична представа васељене исказана је у тростепеној подели (ваздух — земља — подземни свет), што у различитим видовима сликовно исказује *дрво свеѣта*.

С обзиром на то да јеванђелиста Јован говори о суду Исусу у шести час, његово одвођење на место страдања временски се може локализовати у периоду од шест до девет сати ујутро, по римском, односно данашњем рачунању времена. Распеће се десило, као што је већ поменуто, најкасније у девет сати ујутро.

Број *седам* сматра се бројем *макрокозма*. Састоји се од тријаде, као вертикалног израза простора и тетраде као хоризонталног плана Васељене. Осим тога, стари свет знао је за само 7 покретних светлећих тела (Сунце, Месец, Сатурн, Јупитер, Марс, Венера и Меркур). Јединица времена — недеља има 7 дана, а седми дан у Библији круна је стварања света (тог дана се Бог одваја од света који је створио). Седам је симбол свеукупности у кретању. Има основа за тврђење да је број седам карактеристичан за семитску културу и неке друге културе Средоземља, а да је деветка обележје индоевропских магијско-религијских текстова. Преко Јевреја и Турака седмица је пренета у оквиру неких магијских обреда и веровања и на Балкан (Раденковић, 1996: 336–337).

Број *девети* је последњи у низу једноцифрених бројева, крај и почетак, тј. граница преласка на нови ниво. Његово симболичко значење је *преобраћање, прелаз, йромена*. Корен његове симболике треба тражити у одразу архаичног система бројања, као и могућности да се трајање месечевог циклуса може исказати кроз *шири деветодневна временска йериода*. Не треба из вида испустити ни етимолошку везу са *нов* у праиндоевропском за *нови број* (Раденковић, 1996: 339–344). Овај број се код јеванђелисте Јована јавља само једном исказујући девет сати ујутро, док се код осталих јеванђелиста везује за три сата поподне, време када је Исус издахнуо. И овде се може говорити о симболици коју са собом носи број *девети* који идентификује час наступања смрти, односно преласка на нови ниво.

Лексема *дан* може имати значење двадесетчетворочасовног периода, може значити и светли део дана, али и јутро. У том случају има значење јутра од шест сати, након четврте ноћне страже, с обзиром на то да именица *дан* у себи носи семантику светлости. На овом месту долази до интерференције значења јутро и светли део дана. Синтаксичко средство којим се ово значење експлицира јесте форма апсолутног датива:

ѢВЪШЮ ЖЕ ДЪНИ ншедъ нде вѣ поусто мѣсто (Лк, 4: 42) А кад наста дан, изиђе и отиде у пу-сто мјесто.

Поред апсолутног датива јутро могу идентификовати и реченице праћене везницима који уводе темпорално значење (*ѣко, егда*):

ѢКО ВЪСТЪ ДЪНЪ събѣраша сѧ старци людскни и архирен и кѣнижѣнни (Лк, 22: 66) И када се раздани, сабраше се старјешине народне, првосвештеници и књижевници,

І ЕГДА ВЪСТЪ ДЕНЪ пригласи оученики своѧ (Лк, 6: 13) И кад би дан, дозво ученике своје.

2.3.2. Подне се као временски период у *Новом завету* појављује укупно 4 пута и идентификује се изразом *година шеста*. То је моменат који обележава почетак стра-

Модел личних заменица може бити изражен првим трима основним бројевима. На тај начин броју три би одговарала заменица *он*, односно оно о чему се говори, а није присутно. То је била погодна основа да се тим бројем исказује табу, који је спречавао ступање у директан однос човека са боговима или демонима. Такав облик забране види се у замени имена демона или бога бројем три. Фројд је изнео тезу да је број три одраз мушког обележја *phallus cum testiculis*. Подстакнут тиме, Дан-дис велику заступљеност тријаде у класификаторском систему савремене културе објашњава тиме што су ту културу створили мушкарци, а не жене. Као противтезу оваквим тврђењима треба истаћи да се тријада већ у неолиту сликовно исказује у облику троугла, којим се означава женски полни орган, а може се уочити и као обележје *звероликости* код сликања животиња. Такође и неке магијске формуле троугаоног су облика, а такође овај облик јесте врло раширен у прављењу надгробних обележја у Европи (Раденковић, 1996: 333–336).

шне таме усред дана, која је завладала док је Исус био на крсту и трајала до његовог последњег даха, до 3 сата поподне (до деветог часа) када је на врхунцу своје патње узвикнуо: *ελων ελων λιλα σαβαωτανν* (Мт, 27: 46).

Тама у подне јесте симбол Исусовог примања људских грехова који су били сувише велики да би их издржао. Поновно успостављање дневне светлости наступа у моменту Исусове смрти.

Радња предикације акузативом и предлогом *в* квалификује се смештањем у унутрашњост оријентира који је сада подневни временски интервал:

пакы же шедѣ вь шестѣхъ і вь деветѣхъ годннѣ сътворн такожде (Мт, 20: 5) И опет изишавши око шестого и деветога часа, учини тако.

Темпорална квантификација инресивної іїїїа аналогна је *контіактїно немаркираној директїивној аблатїивностїи* која се идентификује генитивом блокираним предлогом *отъ*. На овај начин радња управне предикације квалификује се одмеравањем времена од почетне тачке. Директивна *отъ* + генитив конструкција којом се примарно денотира физичко удаљавање, одвајање од одређене тачке, самим процесом одвајања од једне тачке прелази у сферу нове. Наведена предлошко-падежна форма представља идентификовање краја једног сегмента и почетка другог, на бази чега дата конструкција може добити значење мере времена, тј. темпоралне квантификације. Протокациона аблативност еквивалентна је идентификовању почетне тачке временске процесуалности, односно ингресивности (Павловић, 2006: 184–186):

отъ шестнѣа же годннѣ тѣмѣ бысть по всен земн до деветѣхъ годннѣ (Мт, 27: 45) А од шестого часа би тама по свој земљи до часа деветога.

Израз година *шестѣ* јавља се у конструкцији апсолутног датива и тада, заједно са партиципом у дативу формира значење временске реченице којом се радња управне предикације ближе одређује:

быкѣши же годннѣ шестѣн тѣмѣ бысть по всен земн до деветѣхъ годннѣ (Мр, 15: 33) А када настаде шести час, би тама по свој земљи до часа деветога.

Временски одсек, односно временска тачка чијим се идентификовањем квалификује радња управне предикације, може бити саставни део предиката у позицији његовог именског дела:

вѣ же ѣко годнна шестѣа і тѣмѣ бысть по всен земн до годннѣ деветѣхъ (Лк, 23: 44) А бијаше око шестого часа, и тама би по свој земљи до часа деветога.

2.3.3. Појодневни ѱериод од 12 сати у подне до 6 увече истиче се 8 пута и то 6 пута 3 сата поподне (годнна деветѣа) и 2 пута 5 сати поподне (едннаѣа на десѣте годнна).

О симболици броја *девети* који обележава Христову овоземаљску смрт већ је било речи. Једанаести сат јавља се када се говори о изнајмљивању радника за рад у виноград у последњи сат рада, односно последњи сат светлости (пет сати поподне).

У идентификовању поподневних временских интервала могу се издвојити три предлошко-падежне конструкције које су протокационог карактера: *в* + акузатив, *до* + генитив и *при* + локатив.

Метафоризацијом перцептивно докучивих просторних категорија као физичког искуства које човек носи у себи, наведене предлошко-падежне форме транспонују се у апстрактну сферу темпоралности.

Радња управне предикације смешта се акузативом блокираним предлогом *в* у унутрашњост оријентира који је овде временска јединица година праћена одређеним детерминатором. Долази до преклапања радње управне предикације и унутрашњости оријентира, што се рефлектује као временска симултаност:

паки же ншедѣ въ шестѣхъ і въ дѣвѣтихъ годниѣхъ сътворн такожде (Мт, 20: 5) И опет изишавши око шестога и деветога часа, учини тако,

і въ дѣвѣтихъ годниѣхъ възъпн ѿ гласомъ велнедѣ елон елон анца савахтани еже естъ съказаемое бже бже мон въскрѣхъ ма оставн (Мр, 15: 34) И у девети час повика Исус из свега гласа: Елои, Елои лима савахтани, што значи: Боже Боже мој, зашто си ме оставио,

уъ едниѣхъ же на десѣте годниѣхъ ншедѣ обрѣте друугыѣа стоѣщаѣа праздѣны (Мт, 20: 6) А око једанаестога часа изишавши, нађе друге гдје стоје беспослени,

прншедѣше же нже въ едниѣхъ на десѣте годниѣхъ прнѣса по пѣназю (Мт, 20: 9) И дошавши који су око једанаестога часа најмљени, примише по динар.

Директивна конѣактивно немаркирана до + генитив конструкција (3x) којом се примарно идентификује адлативност, у темпоралној пројекцији представља идентификовање темпоралне квантификације терминативног типа. Њоме се изражава дужина трајања радње управне предикације:

отъ шестнаѣ же годниѣ тѣма быстъ по въсен земн до дѣвѣтиѣхъ годниѣхъ (Мт, 27: 45) А од шестога часа би тама по свој земљи до часа деветога,

быкѣши же годниѣ шестѣн тѣма быстъ по въсен земн до дѣвѣтиѣхъ годниѣхъ (Мр, 15: 33) А када настаде шести час, би тама по свој земљи до часа деветога,

бѣ же ѣко година шестаѣ і тѣма быстъ по въсен земн до годниѣ дѣвѣтиѣхъ (Лк, 23: 44) А бијаше око шестога часа, и тама би по свој земљи до часа деветога.

Локативом блокираним предлогом *прн* идентификује се *недирективна екстер-на локализација*. Радња управне предикације као објекат локализације у контакту је са оријентиром (овде датим временским моментом) и на тај начин се квалификује симултаностју:

прн дѣвѣтиѣхъ же годниѣхъ възъпн ѿ гласомъ велнедѣ елон елон анца савахтани еже естъ съказаемое бже бже мон въскрѣхъ ма оставн (Мт, 27: 46) А око деветога часа, повика Исус из свега гласа: Елои, елои лима савахтани, што значи: Боже, Боже мој, зашто си ме оставио.

3. Закључак

Исти делови дана се код Матеја, Марка, Луке и Јована могу идентификовати идентичним лексичким средствима. Лексичка средства се разликују код неких од њих, а нека од њих изостају.

1. Вече, период заласка сунца, односно прва ноћна стража идентификује се лексемом вечерѣ (у форми именице или прилога) код јеванђелисте Матеја, Марка и Луке. У Јеванђељу по Јовану ова лексема ниједном није потврђена.

Лексемом вечериѣ на индиректан начин указује се на време заласка сунца код јеванђелиста Луке и Јована.

Само у Јеванђељу по Луки дѣнь је потврђено у значењу заласка сунца и то у конструкцији са глаголом прѣклонити сѣ, односно прѣклонити сѣ.

Прилог поздѣ у значењу *вече* бележи се код Матеја, Марка и Јована.

Лексема сѣньце у конструкцији са глаголом заходити указује на време ишчезавања светлости код Луке и Марка.

Само се код јеванђелисте Јована у значењу *вечери* јавља именица тѣма.

Најзаступљеније синтаксичко средство у идентификовању овог сегмента дана јесте апсолутни датив (15), затим следи реченица (6) која може почињати временским везником ѣко или егда, потом акузатив блокиран предлогом въ (3), локатив са предлогом *прн* (1) и прилог (1).

2. Друга ноћна стража денотирана је изразом стража вѣторани само у Јеванђељу по Луки формом акузатива блокираног предлогом въ (1).
3. Трећа ноћна стража идентификује се изразом стража трстна у Јеванђељу по Луки. Поноћ је код Матеја, Марка и Луке денотирана изразом полъ нощи. Она се код јеванђелисте Јована не бележи, као ни лексема стража за обележавање делова ноћи. Глуво доба идентификује се реченицом (прѣжде) кокоѣ не вѣзгласнѣ код свих јеванђелиста и изразом властѣ тѣмънаѣ само у Јеванђељу по Луки. Оглашавање петлова од два до три ујутро идентификује се код јеванђелисте Марка лексемом кокоѣглашенне и реченицом кокоѣ вѣспѣѣ. Код Матеја је то реченица кокоѣ вѣзгласн, а код Јована коурѣ вѣзгласн. Најзаступљеније синтаксичко средство у идентификовању треће ноћне страже јесте реченица (11), потом следи акузатив блокиран предлогом въ (2), па беспредлошки локатив (2), локатив блокиран предлогом въ (1) и именски део предиката (1).
4. Период пре изласка сунца, тј. четврта ноћна стража денотирана је изразом стража четвѣрѣта код Матеја и Марка. Код јеванђелисте Марка потврђена је лексема проборѣзѣ, за оутра, као и лексема слѣнѣце, а код Луке прилог рано. Код Матеја је то глагол свнтати и израз коупѣно оутро. У Јеванђељу по Јовану лексемом тъца и изразом за оутра денотира се овај временски интервал. Прилошки изрази су најфреквентнији у овом делу дана (7), потом следе апсолутни датив (2), активни партицип презента (1), акузатив блокиран предлогом въ (1), локатив са предлогом при (1), и именски део предиката (1).
5. Јутарњи интервали код јеванђелисте Јована идентификују се изразима: годнна шѣстаи (6 сати), годнна сеѣмѣи (7 сати) и годнна деѣвѣтаи (9 сати). Код Матеја и Марка то је годнна трѣтѣи (9 сати). Прилог оутро бележи се код Матеја, Марка и Јована, именица оутро код Матеја и Јована. Код Марка је забележен и прилог оутрѣи. Лексема дѣнь у конструкцији са глаголом быти идентификује настанак јутра код Луке. Прилошки изрази су и овде најзаступљенији (6). По броју конструкција следи апсолутни датив (5), именски део предиката (4) и акузатив блокиран предлогом въ (2).
6. Подне се денотира изразом годнна шѣстаи код Матеја, Марка и Луке. Јавља се једном у форми акузатива блокираног предлогом въ, једном у форми генитива са предлогом отѣ, једном у форми апсолутног датива и једном као именски део предиката.
7. Одређени интервали поподневног периода идентификују се изразом годнна деѣвѣтаи (3 сата) код Матеја, Марка и Луке и изразом годнна ѣдѣннаи на десѣте (5 сати) код Матеја. Акузатив блокиран предлогом въ бележи се 4 пута, потом следи генитив блокиран предлогом до (3) и локатив са предлогом при (1).
8. Целодневни период се код свих јеванђелиста идентификује лексемом дѣнь, а код Матеја, Марка и Луке и изразом дѣнь и ноштѣ. Најзаступљенија конструкција у идентификовању двадесетчетворочасовног периода јесте акузатив блокиран предлогом въ (9), потом следи беспредлошки акузатив (6), те генитив са квантификатором (6), и имерсонална конструкција (1).
9. Тамни дванаесточасовни део дана денотиран је лексемом ноштѣ код Матеја, Луке и Јована. 7 пута се јавља у форми беспредлошког инструменала, 2 пута у форми акузатива блокираног предлогом ок и 2 пута у акузативу са предлогом въ, потом следе именски део предиката (1), персонификовани граматички субјекат (1) и реченица која почиње временским везником егда (1).
10. Светли део дана денотиран је лексемом дѣнь код Матеја, Луке и Јована. Најчешће се изражава локативом са предлогом въ (3), беспредлошким акузативом са обавезним детерминатором (1) и реченицом (1). Као што се може видети у наведеним тачкама, највећи број различитих лексичких средстава (9) идентификује трећу и четврту ноћну стражу. Две трећине времена ко-

је захвата трећа ноћна стража налазе се у власти тамних сила, које Јуду нагоне на издају, а Петра на одрицање. У време четврте ноћне страже сазнаје се за Исусово васкрсење: *дође Марија Магдалина на њој рано, док још бјеше мрак, и видје да је камен дигнут са њој* (Јв, 20: 1).

Јутро идентификује 8 различитих лексема. То је време када Исусу суде, када га шибају и муче (од 6 до 9), а потом разпињу (у 9).

Прву ноћну стражу, односно вече идентификује 7 лексема. Она представља гранично време у ком се мешају светлост и тама, старо и ново. То је време када Исус са својим ученицима седе за трпезу, када Јуда сам открива да ће га издати, а Петар одбија да поверује да ће се одрећи свог Учитеља. Стога је то период неизвесности, слутње и сумње, али и време разоткривања истине која предстоји.

Остали делови дана имају врло узак лексички фонд од једне или две лексеме.

Управо они делови дана чије протицање човек може пратити чулом слуха или вида имају највећи број лексичких средстава — почетак и крај треће ноћне страже, односно глувог доба обележава одсуство или присуство звука, а четврта и прва ноћна стража као гранично време представљају поступан прелаз из таме у светлост, односно из светлости у таму. Ово говори у прилог принципу иконичности — тиме што се ослања на своја чула у перципирању нијанси и поступних прелаза, човек придаје већи значај одређеним деловима дана што се у језику рефлектује у присуству већег броја лексема којима се они идентификују.

Индекс лексичко-синтаксичких средстава за обележавање делова дана

вече^р (8) *вече, њранични њериод светила и таме, старој и новој, време њрве ноћне страже, од шест до девет саји увече* (Мт, Мр, Лк) ° *вече^р саботњни саботња увече, недеља* (Лк) (1);

вече^р (1) *прилог увече, време њрве ноћне страже* (Мт);

вече^{ра} (2) *вечера, време њрве ноћне страже, вечери* (Јв, Лк) ° *год^в вече^ра време вечере* (Лк);

годна (18) *час, саји (јединица времена)* (Мт, Мр, Лк, Јв) ° *годна деветата (7) 1. три саји њојдне* (Мт, Мр, Лк) (6), 2. *девет саји ујујро* (Јв) (1) ° *годна една на десате (2) њеи саји њојдне* (Мт) ° *годна седма (1) седам саји ујујро* (Јв) ° *годна третна (2) девет саји ујујро* (Мт, Мр) ° *годна шеста (6) 1. њодне* (Мт, Мр, Лк) (4), 2. *шест саји ујујро* (Јв) (2);

дњњ (23) 1. *дан, двадесетчворочасовни њериод* (13) (Мт, Мр, Лк, Јв) ° *дњњ саботњни (1) дан саботњни* (Лк) ° *дњњ сдњни (3) дан Суда, Судњни дан* (Мт), 2. *свешли део дана* (7) (Мт, Лк, Јв) ■ *преклонил са ест^в дњњ, дњњ налат^в прекланлат са дан је њочео да (се) њиње, њриближио се крају, свешлост је њочела да несјаје, њј. настало је вече, њрва ноћна стража* (Лк), 3. *јујро* (3) (Лк) ° *бввшю дњни кад настја дан, кад се раздани, кад је освануло* ° *џко / егда бвст^в дњњ кад настја дан, кад се раздани, кад је освануло*.

дњњ н ношт^в (6) *дан и ноћ, двадесет и четири саји, целодневни њериод* (Мт, Мр, Лк);

кокоглашенне (1) *њвање њејова, крај њлувој доба ноћи, њериод њреће ноћне страже од 2 до 3 ујујро* (Мр);

коког^в (9) *њџао* (Мт, Мр, Лк, Јв) ■ *прежде коког^в не вџгласнџ (6) њре нејо шџо њеџао зајева, док њраје њлуво доба, од њоноћи до два* (Мт, Мр, Лк, Јв) ■ *коког^в вџгласн (1) њеџао се ојласи, зајева, њресја њлуво доба* (Мт) ■ *коког^в вџпџџ (2) њеџао се ојласи, зајева, њресја њлуво доба* (Мр);

коур^р (1) *њџао* (Јв) ■ *коур^р вџгласн њеџао се ојласи, зајева, њресја њлуво доба*;

ношт^в (17) *тамни део дана* (13) (Мт, Лк, Јв) ° *об ношт^в (2) целу ноћ, сву ноћ* (Лк) ° *вџ сџџ ношт^в (4) у њлуво доба ноћи* (Мт, Мр, Лк);

област^в тџдњаџ (1) *власи таме, њлуво доба* (Лк);

поздџ (9) *прилог касно, увече, њериод њрве ноћне страже* (Мт, Мр, Јв);

- пољ ноћи (3) *йоноћ, іраница друіе и ііреће ноће сїраже, йочейіак ілувої доба* (Мт, Мр, Лк);
 пробрѣзгъ (1) *зора, йочейіак свийіања, време іре изласка сунца, йериод чейіврїе ноће сїраже* ° оутро пробрѣзговъ сѣло ујутро пре зоре (Мр);
 рано (2) *ујутро рано, іре изласка сунца, йериод чейіврїе ноће сїраже* (Лк) ° сѣло рано веома рано;
 свнтатн (1) *свийіаїи, означава радњу која се везује за йериод чейіврїе ноће сїраже, іре изласка сунца* (Мт);
 слньнѣ (3) *сунце (символ свейіосїи, дана)* (Мр, Лк) ■ *заходаштї слньнѣоу кад је зашло сунце, кад настїа вече, йериод ірве ноће сїраже* (Лк) ■ *егда заходаше слньнѣ кад је зашло сунце, кад настїа вече, йериод ірве ноће сїраже* (Мр) ■ *вснѣвѣшїу слньнѣоу док је излазило сунце, око изласка сунца, док је још било врло рано, йериод чейіврїе ноће сїраже* (Мр);
 стража (4) *време између смена сїража (мера времена)* (Мт, Мр, Лк) ° *стража вѣторам йериод друіе ноће сїраже од девейі увече до йоноћи* (Лк) ° *стража третнїа йериод ііреће ноће сїраже од йоноћи до ііри* (Лк) ° *стража четвртїа* (2) *йериод чейіврїе ноће сїраже од ііри до шестїи ујутро, време раной јутра, іре изласка сунца* (Мт, Мр);
 тьма (2) *іама, мрак* (Јв) ° *тьма быгъ настїа іама / вече, йериод ірве ноће сїраже* ° *сїштн тьмѣ док је била іама, мрак, йериод уочи изласка сунца, време чейіврїе ноће сїраже;*
 оутро (10) *прилог ујутро* (Мт, Мр, Јв) ■ *за оутра* (4) *рано, зором, іре изласка сунца, йериод чейіврїе ноће сїраже* (Мр, Јв) ° *сѣло за оутра врло рано* ■ *коупно оутро* (1) *рано ујутро, іре изласка сунца, йериод чейіврїе ноће сїраже* (Мт);
 оутро (2) *јутро* (Мт, Јв);
 оутрѣн (1) *прилог ујутро* (Мр).

Литература

- Боровић, П. (1987). *Библіјски ірурчник археолошких, іеоірафских и истїорїјских йојмова 2*. Београд: Препород. Загреб: Знаци времена.
- Бошњаковић, Жарко (2006). О именовану дана у недељи. *Сусреї куліура* (зборник рада): 571–576. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Геродес, Станислав (1963). Старославянские предлоги. *Исследования по синтаксису старославянского языка*: 313–368.
- Грковић-Мејдор, Јасмина (2008). О когнитивним основама семантичке промене. *Срїски језик у свейілу савремених линївистїичких іеорїја*. Београд: САНУ: 49–63.
- Ивић, Милка (1958). Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолої XXII*: 141–166. Београд.
- Ивић, Милка (1955/1956). Из проблематике падежних временских конструкција. *Јужнословенски филолої XXI*: 165–214. Београд.
- Јагич, Ватрослав (1960). *Мариинское четвероевангелие (с примечаниями и приложениями)*. Graz: Akademische Druck — U. Verlagsanstalt.
- Павловић, Слободан (2006). *Дейтерминаїивни іадежи у сїаросрїској йословнойравној йи-сменосїи*. Нови Сад: Матица српска.
- Раденковић, Љубинко (1996). *Симболика свейіа у народној маїји јужних Словена*. Ниш: Просвета.
- Раденковић Љубинко (1996). *Народна дајања код јужних Словена*. Београд: Просвета — Балканолошки институт САНУ.
- Ракић, Б. Радомир (2004). *Библіјска енциклопедїја I (А-Л)*. Србиње — Београд.
- СС (1999). *Старославянский словарь по рукописям X–XI веков* [ред. Р.М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова]. Москва: Русский язык.
- Цейтлин, Р. М. (1996). *Сравнительная лексикология славянских языков (X/XI–XIV/XV вв.)*. Проблемы и методы. Москва: Наука.

*

- Borstin, Dž. Danijel (2003). *Svet otkrića. Pripovesto čovekovoј potrazi za spoznajom sveta i sebe samog*. Beograd: Geopoetika.
- Grotefend, Herman (2006). *Računanje vremena u nemačkom srednjem i novom veku*. Novi Sad: Stylos.
- Rječnik biblijske teologije* (1980). Urednici Havier Leon-Dufour i Jean Duplacy, Augustin George, Pierre Grelot, Jacques Guillet, Marc-Francois Lacan. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.